

Wyodrębnienie na początku XIX stulecia terenu Suwalskiego z ram Litwy historycznej, a włączenie do Królestwa Kongresowego posiadało decydujące znaczenie dla spraw, interesujących nas na tem miejscu.

Suwalszczyzna litewska, dzięki swemu współzyciu od XIX stulecia w bardziej sprzyjających warunkach politycznych, szybciej poszła naprzód w życiu gospodarczem i społecznem; rychlej też dojrzała i pod względem stosunków narodowościowych.

Kodeks cywilny Napoleona, obowiązujący w Królestwie i wcześniejsze uwłasnowolnienie tam włościan, niż na Litwie zaniemeńskiej, oto czynniki, które popchnęły naprzód szybko sprawę demokratyzowania się społeczeństwa. Urodzajne z natury ziemie tamtejsze, słynne czarnoziemy marjampolskie, wykowyszkowskie i władysławowskie, ożywione stosunki handlowe, bliskość Prus oraz dość liczna kolonizacja niemiecka w tym kraju, przynosząca z sobą kulturę rolną, popierały z kolei rozwój rolnictwa w Suwalszczyźnie i bogacenie się z tamtejszych włościan — Litwinów. Demokratyzacja zaś życia i wzrost zamożności sprzyjały łącznie potęgowaniu się poczucia narodowego ludności litewskiej Suwalszczyzny.

Przeto proces samookreślenia się narodowego na pograniczu polsko-litewskim przebrzmiał w Suwalszczyźnie wcześniej i doprowadził do ustalenia obszarów etnograficznych obu narodowości; linja zetknięcia się tych obszarów przebiega obecnie wyraziście; pas kraju o ludności mieszanej jest nadzwyczaj wąski, a jednolitość językowa po obu stronach granicy etnicznej — wybitna.



ZYGMUNT STOLIŃSKI

## Liczba i rozmieszczenie Niemców w Polsce.

Niemcy, dziś w Polsce mieszkający, przebywają na tych ziemiach względnie niedawno. Osadnicy niemieccy, sprowadzeni w czasach średniowiecza, oraz niemiecka fala emigracyjna, stale przybywająca do Polski aż do czasów rozbiorów i ich potomkowie nie przetrwali przeważnie przy swej narodowości do chwili obecnej, lecz zasymilowali się zupełnie, zatrzymując niekiedy tylko nazwisko, a czasem odrębne wyznanie<sup>1)</sup>.

Na obszar obecnych województw zachodnich przybyli dzisiaj Niemcy w większości wypadków już za czasów zaborczych. Są to albo urzędnicy niemieccy wzgl. ich potomkowie, sprowadzeni tu przez rządy zaborcze w celach kolonizacyjnych. Ponadto na bardziej eksponowanych narodowo terenach dzisiejszymi Niemcami są często zniemczeni Polacy, na co wskazują ich polskie nazwiska. Szczególnie na obszarze woje-

<sup>1)</sup> Das Posener Land. Prof. Dr. Hermann Schütze, Heft. 5, Deutsche wissenschaftliche Zeitschrift für Polen, str. 243/244.



wództwa śląskiego, tak na Górnym Śląsku jak i na Śląsku Cieszyńskim prócz pewnego odsetku dawno zamieszkałych Niemców, przebywa obecnie wielu zniemczonych Polaków.

Na terenie województw południowych, w Małopolsce, dzisiejsi Niemcy są to sprowadzeni koloniści przez Marię Teresę i późniejsze rządy austriackie. Obecnie koloniści ci, przeważnie wyznania ewangelickiego, tworzą kolonie niemieckie wśród ludności słowiańskiej.

Na obszarze województw centralnych Niemcy, zamieszkujący przeważnie miasto Łódź i jej uprzemysłowione okolice, są potomkami rzemieślników i kolonistów niemieckich, sprowadzeni za czasów t. zw. Królestwa Kongresowego. Na Wołyniu i w Chełmszczyźnie tworzą Niemcy analogiczne kolonie niemieckie, jak na Ukrainie, nad Wołgą, Kaukazie i innych krajach dawnej Rosji. Bytność ich tam datuje się od przeszło stu lat<sup>1)</sup>. Zamieszkujący w tych częściach kraju Niemcy są typowymi Niemcami mieszkającymi poza granicami Rzeszy, t. zw. „Auslandsdeutsche“.

Ich jedynymi aspiracjami politycznymi jest zachowanie odrębności niemieckiej, swej „Deutsche Eigenart“ przy trzymaniu się tradycji niemieckiej, języka i wyznania niemieckiego, wzgl. protestanckiego.

Liczbę Niemców mieszkających w chwili obecnej w Polsce dość trudno jest ustalić, gdyż od czasu przeprowadzenia ostatniego powszechnego spisu ludności w dniu 30 września 1921 roku, liczba Niemców uległa bardzo znacznym zmianom, ponadto spis nie obejmował Górnego Śląska, który dla stwierdzenia liczby tej ma nader ważne znaczenie.

Na zmianę absolutnej cyfry Niemców w Polsce złożyło się kilka przyczyn. W województwie poznańskim i pomorskim ludność niemiecka kontynuowała masową ucieczkę do kraju macierzystego, przyczem należy zaznaczyć, że powyższa ucieczka Niemców do Rzeszy, mająca zupełnie naturalny podkład następowała, tak samo jak wychodźstwo w latach od 1919 do 1921, na skutek zarządzeń ze strony władz polskich, ustalonych za zgodą Rzeszy Niemieckiej. Ze strony miarodajnych władz polskich czyniono w tym czasie nawet usilne próby o pozostawienie wszystkich niemieckich urzędników w Polsce, stanowiących w tych dwóch województwach bezprzecznie najliczniejszą warstwę ludności niemieckiej. Specjalny wysłannik Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej zabiegał oficjalnie w kwietniu 1920 roku w niemieckim Ministerstwie Spraw Zagranicznych o pozostawienie niemieckich urzędników w Polsce w obawie, by wskutek odejścia tych urzędników-fachowców nie ucierpiał bieg urzędów wzgl. przedsiębiorstw państwowych. Niemieckie Ministerstwo Spraw Zagranicznych, nie zorientowało się widocznie w korzyściach, które mogłyby wyniknąć tak dla Rządu Niemieckiego jak i dla samych urzędników z tej propozycji, wzięwszy pod uwagę, że z jednej strony Rzesza posiadała wówczas nadmiar urzędników, oraz że z drugiej strony pozostawienie dość znacznej liczby Niemców w Polsce snąc leżało w interesie niemieckim, skoro Rząd Niemiecki rzucił później hasło, pozostania w miarę możliwości wszystkich Niemców w Polsce. Auswärtiges Amt wysunęło bowiem w odpowiedzi na propozycję polską absurdalne żądanie rewizji granic polsko-niemieckich, dopiero co ustalonych w Traktacie Wersalskim. Na taką

<sup>1)</sup> Deutsche Blätter in Polen, rok 1926, zeszyt 11/12, str. 520.



propozycję oczywiście musiał przedstawiciel Polski odpowiedzieć odmownie, wobec czego władze niemieckie, w nadziei, że istotnie unieruchomią polską administrację państwową, odwołały do Rzeszy wszystkich swych urzędników. Z tą chwilą zaczęła się masowa wędrówka Niemców z Polski do Rzeszy, która oczywiście musiała za sobą pociągnąć te wszystkie sfery niemieckie — handlowe i rzemieślnicze, które zamieszkałe wśród tubylczej ludności polskiej, utrzymać się mogły pod względem gospodarczym jedynie przy poparciu niemieckich sfer urzędniczych i wojskowych. To są główne przyczyny masowej emigracji niemieckiej do Rzeszy, przypadającej przeważnie na okres przed 1921 r., kontynuowanej jednakże również w latach następnych.

Na ostatnie lata przypada również wyjazd optantów, to znaczy osób, które na podstawie Traktatu Wersalskiego uzyskały obywatelstwo polskie, później jednakże dobrowolnie obywatelstwa się tego zrzekły, optując za obywatelstwem niemieckim. Położenie prawne optantów tych unormowała umowa zawarta między Polską a Rzeszą Niemiecką w Wiedniu w dniu 30 sierpnia 1924 r. zwana Konwencją Wiedeńską. Według niej (art. 12) optanci ci „obowiązani byli swe zamieszkanie przenieść z Polski do Niemiec, przyczem przeniesienie się osób: 1) które nie posiadały nieruchomości na terytorjum polskiem, winno było nastąpić najpóźniej do 1 sierpnia 1925 roku, 2) których nieruchomości znajdowały się w obrębie rejonu miejsc warownych, według stanu z dnia 10 lipca 1924 r., lub w pasie granicznym szerokości 10 km. — najpóźniej do 1 listopada 1925 r., 3) które miały nieruchomości na terytorjum polskiem poza obrębem rejonu miejsc warownych lub dziewięć-kilometrowego pasa granicznego — najpóźniej do 1 lipca 1926 roku”.

W wykonaniu tej konwencji władze polskie doręczyły w terminach przewidzianych w Konwencji i zgodnie z Konwencją optantom przypomnienie o opuszczeniu Polski. Na skutek tej Konwencji wyjechała bardzo duża liczba Niemców — optantów do Rzeszy zupełnie dobrowolnie jeszcze przed upływem terminu, mimo, że władze niemieckie nawoływały wszystkich Niemców — optantów wbrew Konwencji do pozostania w Polsce. Tylko znikoma ilość optantów została przymusowo odstawiona po upływie pierwszego wyżej wymienionego terminu do granicy. Co do reszty optantów, pozostałych wbrew Konwencji w Polsce, ówczesny rząd polski, wychodząc nawet poza swoje uprawnienia formalne, jeżeli się zważy, że Konwencja Wiedeńska ogłoszona jako ustawa nie mogła być zmieniona inaczej, jak nową ustawą, wyraził zgodę na czasowe dalsze pozostawienie optantów w kraju.

Również na innych obszarach Rzeczypospolitej uległa cyfra niemieckiej ludności dość znacznym zmianom, przyczem w województwach centralnych (łódzkim i warszawskim) liczba ta, o ileby dzisiaj przeprowadzono statystykę narodowościową, powiększyłaby się zapewne znacznie. Na podstawie poczynionych obserwacji (wyborów samorządowych i statystyki szkolnej) można bowiem przypuszczać, że częściowo już zasymilowana ludność niemiecka podawała się podczas ostatniego spisu za Polaków; dziś ta sama ludność pod wpływem działalności organizacyjnej niemieckich partij politycznych, pastorów oraz nauczycielstwa niemieckiego, wzorujących się na politycznej orientacji Niemców z b. zaboru prus.



kiego, prawdopodobnie zdeklarowałyby się oficjalnie za narodowością niemiecką. Na terenie Wołynia jak i częściowo na wspomnianym wyżej terenie zauważyć można ponadto powrót kolonistów niemieckich, wysłanych podczas wojny do Niemiec przez niemieckie władze okupacyjne, jako cenny materiał na przyszłość, w celu uchronienia ich przed zniszczeniem podczas walk frontowych.

Ponieważ zatem w poszczególnych częściach kraju liczba Niemców uległa od czasu ostatniego spisu nierównomiernym zmianom, nie można dla ustalenia obecnej liczby Niemców stosować jednolitego klucza dla wszystkich terenów; wobec tego wypada rozpatrzyć liczbę Niemców osobno w każdym województwie.

Do województwa poznańskiego i pomorskiego, gdzie te same przyczyny wpływały na zmianę ludności niemieckiej, można zastosować tę samą metodę. Metoda ta popierwsze polega na porównaniu ruchu ludności wyznania ewangelickiego, zważywszy, że w województwach tych ewangelicy z wyjątkiem działdowszczyzny i południowych terenów Poznańskiego są prawie wyłącznie Niemcami, a natomiast katolicy Polakami. Według statystyki z 30 września 1921 r., było w województwach tych:

rzymsko-katolików	2.376.786	a Polaków	2.394.117
ewangelików	505.242	a Niemców	503.617

Cyfry te nie odbiegają zbyt od siebie. Skoro zatem istnieje możliwość na podstawie statystyki naturalnego ruchu ludności zaobserwować ubytek ewangelików w czasie od 1921, do 1925 roku, można przyjąć prawie jako pewnik, że w tym samym stopniu ubyli również Niemcy. Z drugiej strony metoda ta polega na zastosowaniu do ogółu ludności niemieckiej wyników liczbowych statystyki językowej trzynastu roczników dzieci niemieckich, urodzonych w latach od 1913 do 1925 roku, którą przeprowadzono z dużą dokładnością w czerwcu 1926 roku. Dla obliczenia ubytku ewangelików posłużyć mogą dane cyfrowe ruchu naturalnego ludności ewangelickiej (odsetek urodzeń i zgonów ewangelików w stosunku do urodzeń i zgonów ogółu ludności) z roku 1921 oraz 1925, z których to cyfr wyciągnąć można wniosek, jaki ubytek wzgl. przyrost dał się przez te lata zaobserwować u ludności ewangelickiej w poszczególnych powiatach w porównaniu ze spisem z 30 września 1921 roku.

Przyznać trzeba, że cyfry te nie mogą pretendować do zupełnej ścisłości, gdyż opierają się na szacunku; muszą jednak posiadać dużo prawdopodobieństwa, jeżeli przy zastosowaniu dwóch różnych metod dochodzi się do prawie jednakowych rezultatów.

Według twierdzeń kół niemieckich liczba Niemców w województwie poznańskim i pomorskim wynosi obecnie 330.000 wzgl. według innych twierdzeń 300.000. Heidelck, kierownik biura Zjednoczenia Niemieckiego w Sejmie i Senacie w Bydgoszczy w Nr. 5 rocznika IV z maja 1927 r., „Deutsche Blätter in Polen” na str. 221 podaje 110.000 Niemców na Pomorzu, a w Poznańskim 220.000 czyli razem 330.000; natomiast wydawane przez Deutsches Ausland Institut w Stuttgarcie czasopismo „Der Auslanddeutsche” w Nr. 11 rocznika X str. 359 podaje 300.000 Niemców w Poznańskim i na Pomorzu. Według metod, zastosowanych w niniej-



szej pracy liczba Niemców w obu województwach wynosi: 1) według metody, obliczonej na podstawie ubytku ewangelików — 312.338, 2) według zaś metody obliczonej na podstawie procentu trzynastu roczników dzieci niemieckich — 309.791. Między obu cyframi zachodzi różnica tylko o 2.547 Niemców. W poniżej umieszczonych zestawieniach jako ostateczna cyfra uwzględniona zostanie przeciętna między obu liczbami. O dokładności tej cyfry świadczy pozatem ten fakt, że liczba w pracy niniejszej ustalona jest również przeciętną dla obu cyfr, podawanych przez miarodajne, koła niemieckie.

Dokładniejszą liczbę Niemców w obu wymienionych województwach oraz w poszczególnych powiatach zobrazowuje umieszczone poniżej zestawienie, które uwzględnia liczbę Niemców oraz odsetek Niemców w roku 1921, sposób obliczenia ubytku ewangelików od roku 1921 do roku 1925 oraz przeliczoną na podstawie tych rezultatów liczbę Niemców, dalej odsetek tych Niemców w porównaniu z ogólną liczbą ludności, ustaloną na podstawie danych z roku 1921 i uzupełnioną cyframi naturalnego ruchu ludności do roku 1927-go, wreszcie odsetek trzynastu roczników dzieci niemieckich do ogółu tych dzieci i obliczoną na podstawie tego odsetku absolutną liczbę Niemców, którą się otrzymuje jako iloczyn odsetku dzieci pomnożonego przez ogólną liczbę ludności z roku 1927. W ostatniej rubryce podana jest przeciętna obu cyfr ostatecznych.

Liczby Niemców w poszczególnych powiatach, obliczone na podstawie obu metod, nie odbiegają zbyt od siebie za wyjątkiem cyfry miasta Poznania oraz powiatu działdowskiego. W mieście Poznaniu wydaje się bardziej prawdziwa cyfra obliczona na podstawie ubytku ewangelików, gdyż ogólna liczba Niemców 26.159, obliczona na podstawie odsetka dzieci jest stanowczo za wysoka. Odsetek dzieci niemieckich musi być źle obliczony. Z tego powodu w rubryce cyfr przeciętnych podana jest liczba obliczona według ubytku ewangelików. W powiecie działdowskim natomiast, gdzie zamieszkuje bardzo dużo ewangelików-Polaków i gdzie ubytek ewangelików-Niemców trudniej było stwierdzić, procent dzieci niemieckich i obliczona w ten sposób liczba absolutna Niemców wydaje się bardziej prawdziwą od liczby ustalonej na podstawie ewangelików. Mimo to w rubryce ostatniej podana jest dla powiatu działdowskiego cyfra przeciętna.

Pozostawiając na później omówienie rozmieszczenia Niemców w poszczególnych powiatach wzgl. obwodach tych dwóch województw można z kolei przejść do ustalenia liczby Niemców w *województwie śląskim*. Nietrudno jest ustalić liczbę Niemców na Śląsku Cieszyńskim, gdyż teren ten objęty był spisem powszechnym z września 1921 roku, a od tego czasu liczba Niemców nie uległa prawie żadnym zmianom poza naturalnym przyrostem. Natomiast powszechny spis ludności, przeprowadzany jeszcze przed objęciem *Górnego Śląska* przez władze polskie, nie obejmował górnośląskiej części województwa śląskiego. Ostatnie dane cyfrowe, dotyczące narodowości wzgl. języka, pochodzą jeszcze z czasów pruskich z 1 grudnia 1910 roku. Liczba Niemców, obliczona przez nas na podstawie tych danych, wynosi na Górnym Śląsku — 263.435, a liczba ogółu ludności 892.752. Odpowiednie zestawienie umieszczone jest poniżej, przyczem liczba ludności ogólnej jak i niemieckiej uwzględ-



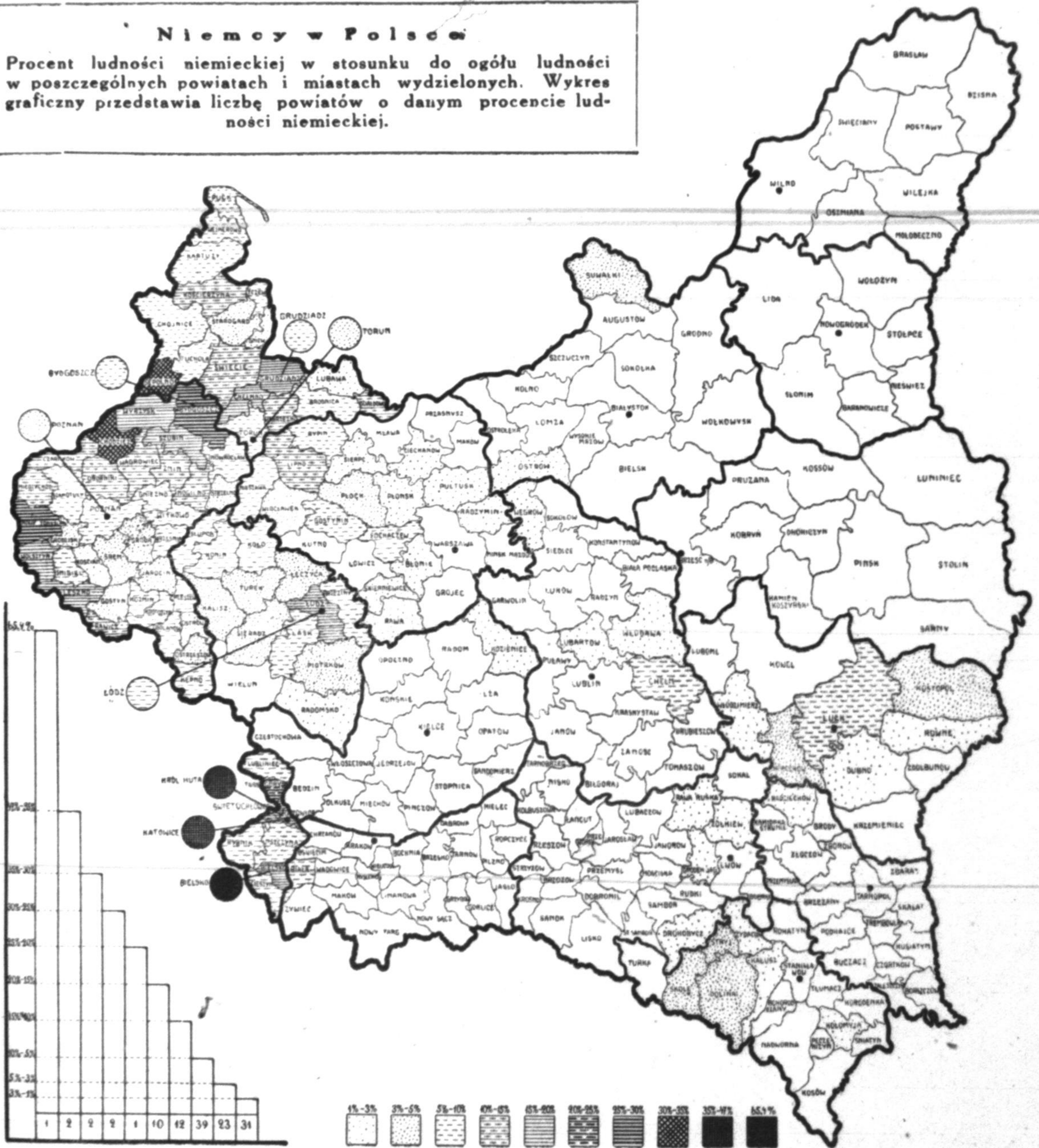
niona jest według obecnego podziału terytorjalnego na powiaty i miasta wydzielone. W wydanym przez Statystyczny Urząd Rzeszy w lipcu 1925 r. „Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich” na stronie 14-ej liczbę ogólną Niemców obliczona jest na dzisiejszym obszarze Polskiego G. Śląska na 263.950, a liczbę ogółu ludności na 892.547. Sądzić więc można że podana powyżej przez nas liczba Niemców odpowiada istotnie danym statystycznym niemieckim z roku 1910-go. Ta liczba uległa jednakże w latach od 1910 do 1927 podobnie jak w województwie Poznańskim i Pomorskim dość znacznym zmianom. Przedewszystkiem przypada na lata te wzrost uświadomienia ludności polskiej pod względem narodowym (jeszcze za czasów pruskich, potem przez okres wojny, dalej zwłaszcza przez powstania, przez okres plebiscytowy jak wreszcie przez definitywny powrót Górnego Śląska do Polski) tak że ludność, która w roku 1910 pozwoliła się jeszcze zaliczyć do narodowości niemieckiej, wzgl. języka niemieckiego, obecnie napewno zaliczyłaby się sama do narodowości polskiej. Ponadto należy uwzględnić, że naturalny przyrost ludności był u Polaków szybszy niż u Niemców, tak jak to udowadnia statystyka ogólna oraz że na ten okres przypada powrót b. dużej liczby uchodźców Polaków ze Śląska Opolskiego. Wreszcie dla ustalenia obecnej liczby ludności niemieckiej na Górnym Śląsku należy wziąć pod wagę dość znaczne wychodźstwo Niemców a przedewszystkiem urzędników niemieckich do Rzeszy po włączeniu Śląska do Polski. Ruch ten choć znacznie mniejszy niż w województwach poznańskim i pomorskim, przyczynił się jednak do obniżenia ogólnej liczby Niemców na Górnym Śląsku. Aby cyfrę obecną Niemców w tej części kraju ustalić, można oprzeć się na statystyce 13 roczników dzieci. Gdy pomnożymy odsetek tych dzieci niemieckich przez ogólną liczbę ludności, ustaloną po doliczeniu naturalnego przyrostu ludności, liczba Niemców na Górnym Śląsku wynosi 136,264. Przyznać trzeba jednakże, że cyfra ta dla ogólnej liczby ludności niemieckiej jest nieco za nisko obliczona, ponieważ ilościowo Niemców dorosłych jest zazwyczaj więcej niż dzieci niemieckich, w porównaniu ze stosunkiem dorosłych do dzieci u Polaków. Do prawdopodobieństwa zbliża się zatem najbardziej liczba Niemców wypośredkowana między liczbą ustaloną spisem z roku 1910 po doliczeniu zwykłego przyrostu naturalnego a liczbą, ustaloną na podstawie odsetka dzieci. Jak ze zestawienia obok umieszczonego wyniku, liczbę Niemców na Górnym Śląsku można zatem z dużym prawdopodobieństwem ustalić na 229.511 głów.

Na Śląsku Cieszyńskim liczba Niemców według spisu powszechnego z września 1921 r. wynosiła 29.010, liczba ta po doliczeniu zwykłego naturalnego przyrostu powiększyłaby się do 29.681. Według obliczeń na podstawie statystyki 13 roczników dzieci, liczba Niemców dosięgałaby tylko cyfry 26,067, przyczem w mieście Bielsku w ten sposób obliczona cyfra Niemców byłaby wyższa niż według powszechnego spisu ludności nawet po uwzględnieniu naturalnego przyrostu ludności natomiast w pow. bielskim i cieszyńskim te same liczby Niemców byłyby nieco niższe, wobec tego bierzemy znowu przeciętną obu cyfr dla ustalenia obecnego stanu Niemców na Śląsku Cieszyńskim. Powyższa liczba Niemców wynosi 28.374; zatem w całym województwie śląskim można w chwili obecnej liczbę Niemców ustalić na 257,885 czyli 20,38% w stosunku do ogółu ludności.



# Niemcy w Polsce

Procent ludności niemieckiej w stosunku do ogółu ludności w poszczególnych powiatach i miastach wydzielonych. Wykres graficzny przedstawia liczbę powiatów o danym procencie ludności niemieckiej.





# Liczba Niemców w województwie poznańskim i pomorskim

L. b.	Nazwa województwa i powiatu	Liczba Niemców i ogółu ludności według spisu z dnia 30.IX.1921 r.		Liczba Niemców w roku 1927 obliczona:																Nazwa województwa i powiatu	L. b.	
				A. Według ubytku ewangelików od roku 1921 do roku 1925										B. Według statystyki 13 roczników dzieci		Obecna liczba Niemców — przecięcie rezultatów A i B						
				Odsetek urodzeń i zgonów ewangelików od urodzeń, zgonów, ogółu ludności						Ubytek od 1921 do 1925	Ubytek od liczb. rubr. 7 (r. 1921)	Liczba absol. ubytku Niemców	Liczba Niemców i ogółem ludności w roku 1927			odsetek dzieci niem.	Niemców ogółem	%	ogółem			
				rok 1921			rok 1925						Niem. ogółem	ludności ogółem	% Niem.							Niem.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21		
A	Wojew. Poznańskie	1,967,865	327,846	16,7	—	—	—	—	—	—	—	111.272	216 862	2,124,049	10,2	—	214,347	9,69	205,949	Wojew. Poznańskie	A	
1	Bydgoszcz mst.	87.643	23.962	27,3	18,2	32,3	50,5	6,0	15,6	21,6	28,9	57,2	13.706	10,256	96,283	10,7	8,8	8.473	9,8	9,365	Bydgoszcz mst.	1
2	Bydgoski	52.620	19.836	37,7	35,5	36,9	72,4	17,5	25,7	43,2	29,2	40,3	7.994	11.842	55,590	21,3	21,4	11.894	25,35	11.868	Bydgoski	2
3	Chodzieski	41.742	19.223	46,3	40,0	44,1	84,1	22,4	37,0	59,4	24,7	29,4	5.652	13.571	44,397	30,6	34,4	15.273	32,5	14.422	Chodzieski	3
4	Czarnkowski	35.586	7.953	22,4	17,2	21,0	38,2	9,7	16,0	25,7	12,5	32,7	2.601	5.352	39,247	14,0	14,1	5.393	14,05	5.373	Czarnkowski	4
5	Gnieźnieński	56.488	9.674	17,1	14,2	16,7	30,9	7,8	10,2	18,0	12,9	41,7	4.034	5,640	60,449	9,3	10,5	6.348	9,9	5.994	Gnieźnieński	5
6	Gostyński	48.930	3.333	6,8	5,3	5,8	11,1	2,8	4,3	7,1	4,0	36,0	1,200	2,133	52,830	4,0	3,6	1.901	3,8	2.017	Gostyński	6
7	Grodziski	35.672	2.770	7,8	6,7	5,0	11,7	2,7	5,2	7,9	3,8	32,5	900	1.870	38,422	4,9	4,2	1.384	4,55	1.627	Grodziski	7
8	Inowrocławski	75.395	12.333	16,4	13,4	17,2	30,6	7,4	11,6	19,0	11,6	37,9	4.674	7,659	83,974	9,1	9,2	7.726	9,15	7.692	Inowrocławski	8
9	Jarociński	54.362	3.262	6,0	4,6	5,8	10,4	2,1	4,4	6,5	3,9	37,3	1,217	2,045	59,537	3,4	3,1	1.845	3,25	1.945	Jarociński	9
10	Kępniński	52.670	8.531	16,2	9,7	11,1	20,8	5,2	8,8	14,0	6,8	32,7	2,790	5,741	57,185	10,0	3,7	2.116	6,85	3.928	Kępniński	10
11	Kościański	48.580	1.623	3,3	2,1	3,5	5,6	1,1	2,6	3,7	1,9	33,9	550	1.073	52,306	2,7	1,5	785	1,75	929	Kościański	11
12	Koźmiński	34.496	3.074	8,9	8,2	9,7	17,9	5,0	6,3	11,3	6,3	35,2	1.082	1.992	37,340	5,3	5,2	1.942	5,25	1.967	Koźmiński	12
13	Krotoszyński	44.754	6.343	14,2	7,1	12,7	19,8	5,5	9,3	14,8	5,0	25,3	1.605	4,738	48,198	9,8	7,4	3.567	8,6	4.153	Krotoszyński	13
14	Lesznieński	54.402	14.170	26,0	10,2	17,0	27,2	7,5	12,4	19,9	7,3	26,8	3,798	10,372	58,798	17,6	15,1	8.878	16,35	9.625	Lesznieński	14
15	Międzychodzki	30.131	8.152	27,1	19,9	29,7	49,6	8,7	15,5	24,2	25,4	51,2	4,174	3,978	32,436	12,2	11,8	3.828	12,0	3.903	Międzychodzki	15
16	Mogilnicki	48.893	9.712	19,9	18,1	18,8	36,9	7,6	13,4	21,0	15,9	43,1	4.186	5,526	52,712	10,4	14,1	7.432	12,25	6.479	Mogilnicki	16
17	Nowotomyślski	50.373	18.233	36,2	25,2	33,4	58,6	16,8	31,9	48,7	9,9	16,9	3,081	15,152	54,362	27,9	24,8	13.482	26,35	14.317	Nowotomyślski	17
18	Obornicki	55.146	13.987	25,4	21,8	25,8	47,6	12,0	15,7	27,7	19,9	41,8	5,847	8,140	58,796	13,8	15,4	9.054	14,6	8.597	Obornicki	18
19	Odolanowski	45.217	8.422	19,5	23,1	23,6	46,7	15,3	19,6	34,9	11,8	25,3	2,131	6,291	46,278	13,6	3,2	1.481	8,4	3.886	Odolanowski	19
20	Ostrowski	48.129	1.514	3,1	2,2	5,8	8,0	1,4	3,6	5,0	3,0	37,5	568	946	53,080	1,8	0,9	4.78	1,35	712	Ostrowski	20
21	Ostrzeszowski	40.082	4.164	10,4	14,3	18,8	33,1	12,4	15,6	28,0	5,1	15,4	640	3,524	42.998	8,2	0,6	357	4,4	1.941	Ostrzeszowski	21
22	Pleszewski	38.234	3.029	7,9	3,0	5,0	8,0	2,1	5,0	7,1	0,9	11,3	342	2,687	41.359	6,5	5,1	2.111	5,8	2.399	Pleszewski	22
23	Poznań mst.	169.422	9.392	5,5	3,0	6,9	9,9	2,1	5,1	7,2	2,7	27,3	2,564	6.828	181.657	3,8	14,4	26.159	3,8*	6.828*	Poznań mst.	23
24	Poznański	96.648	9.101	9,4	6,8	9,0	15,8	3,5	5,9	9,4	6,4	40,5	3.686	5,415	104,504	6,1	4,3	4.599	5,2	5.007	Poznański	24
25	Rawicki	48.929	9.970	20,4	11,6	20,8	32,4	7,0	17,0	24,0	8,4	25,9	2,757	7,213	52,330	14,1	8,9	4.658	11,5	5.935	Rawicki	25
26	Strzelneński	39.913	3.913	9,8	8,1	7,5	15,6	3,0	5,4	8,4	7,2	46,2	1,808	2,105	42,752	4,9	3,9	1.667	4,4	1.886	Strzelneński	26
27	Szamotulski	66.056	8.156	12,3	8,5	12,9	21,4	3,0	8,7	11,7	9,7	45,3	3,695	4,461	70,231	6,3	4,8	3.371	5,55	3.916	Szamotulski	27
28	Szubiński	46.089	13.431	29,1	26,1	28,2	54,3	13,9	21,1	35,0	19,3	35,5	4,768	8,663	49,664	17,4	16,8	8.343	17,1	8.503	Szubiński	28
29	Śmigieński	37.955	4.118	10,8	7,2	7,2	14,4	4,6	10,8	15,4	+1,0	+7,0	+283	4.406	41,201	10,7	5,4	2.225	8,1	3.316	Śmigieński	29
30	Sremski	57.509	4.524	7,9	6,1	7,4	13,5	3,1	6,2	9,3	4,2	31,1	1,407	3.117	63,509	4,9	4,0	2.540	4,45	2.8.8	Sremski	30
31	Środski	49.812	2.970	6,0	4,5	6,3	10,8	2,5	5,0	7,5	3,3	30,6	909	2,061	53,428	3,9	3,4	1.817	3,65	1.939	Środski	31
32	Wagrowiecki	54.375	11.670	21,5	18,6	19,2	37,8	11,2	16,5	27,7	10,1	26,7	3,116	8.554	58,826	14,5	15,1	8.883	14,8	8.719	Wagrowiecki	32
33	Witkowski	30.248	3.049	10,1	8,1	6,8	14,9	6,0	8,6	14,6	0,3	2,0	61	2,988	32.109	9,3	7,8	2.505	8,55	2.746	Witkowski	33
34	Wolsztyński	48.661	13.650	28,1	20,0	26,6	46,6	14,0	23,0	37,0	9,6	20,6	2,812	10,838	52,081	20,8	17,7	9.218	19,5	10.028	Wolsztyński	34
35	Wrześniński	41.104	3.336	8,1	5,7	3,9	9,6	2,9	4,4	7,3	2,3	24,0	801	2,535	44,119	5,7	7,4	3.265	5,55	2.900	Wrześniński	35
36	Wyrzyski	62.531	19.599	31,3	27,8	31,2	59,0	16,2	22,4	38,6	20,4	34,6	6,781	12,8.8	67,882	18,9	20,2	13.712	19,65	13.265	Wyrzyski	36
37	Zniński	41.063	7.667	18,7	18,0	17,3	35,3	8,7	11,1	19,8	15,5	43,5	3,335	4,332	44,179	9,8	12,8	5.655	11,3	4.994	Zniński	37
B	Wojew. Pomorskie	935,643	175,771	18,8	—	—	—	—	—	—	—	—	80,295	95,476	1,018,770	9,37	—	95,444	9,37	95,460	Wojew. Pomorskie	B
1	Brodnicki	61.180	9.599	15,7	13,7	16,9	30,6	5,5	9,5	15,0	15,6	51,0	4.895	4,704	66,786	7,0	6,3	4.208	6,65	4.456	Brodnicki	1
2	Chełmiński	46.823	12.872	27,5	23,8	22,4	46,2	10,9	18,2	29,1	17,1	37,0	4.763	8,109	50,227	16,1	14,2	7.082	15,15	7.596	Chełmiński	2
3	Chojnicki	71.018	13.129	18,5	5,8	9,5	15,3	1,9	5,5	7,4	7,9	51,6	6.775	6.354	77,848	8,2	9,8	7.629	9,0	6.991	Chojnicki	3
4	Działdowski	23.727	8.187	34,5	36,6	47,0	83,6	19,7	34,1	54,1	29,5	35,3	2.890	5,297	29,432	20,0	5,0	1.322	12,5	3.309	Działdowski	4
5	Gniewski	27.161	1.487	5,5	16,4	5,4	21,8	2,0	4,8	6,8	15,0	68,8	1,023	464	29,372	1,6	3,5	1.028	2,55	746	Gniewski	5
6	Grudziądz mst.	33.516	6.942	20,7	13,1	24,1	37,2	4,0	11,2	15,2	22,0	59,1	4.103	2.839	37,207	7,6	5,9	2.195	6,75	2.517	Grudziądz mst.	6
7	Grudziądzki	43.515	14.459	33,2	36,6	39,7	76,3	13,4	24,0	37,4	38,9	51,0	7.374	7,085	47,101	15,0	17,9	8.431	16,45	7.758	Grudziądzki	7
8	Kartuski	64.631	5.037	7,8	6,8	10,9	17,7	4,5	7,8	12,3	5,4	30,5	1,536	3,501	71,258	4,9	5,9	4.204	5,4	3.852	Kartuski	8
9	Kościerzynski	49.935	9.290	18,6	16,9	23,6	40,5	9,5	19,1	28,6	11,9	29,4	2,731	6,559	54,480	12,0	12,1	6.592	12,05	6.576	Kościerzynski	9
10	Lubawski	58.495	4.478	7,7	8,7	9,4	18,1	2,0	3,3	5,3	12,8	70,7	3.166	1,312	63,464	2,1	2,9	1.841	2,5	4.576	Lubawski	10
11	Pucki	27.974	3.73																			



## LICZBA NIEMCÓW W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

## a) GÓRNY ŚLĄSK

Stan wg podziału administracyjnego w 1927 r.

POWIATY	Według spisu z 1.XII.1910			Dane liczbowe z r. 1910 wzgl. 1921 r. po doliczeniu natural. przyrostu ludności w/g stanu 1921 roku		Liczba Niemców obliczona na podstawie statystyki 13 roczn. dzieci		Przecięcie, danych obliczonych na podstawie statystyki z 1910 r. wzgl. 1921 r. oraz statys. 13 roczników dzieci		
	ludności ogółem	Niemców ogółem	% Niemców	ludności ogółem	Niemców ogółem	% Niemców	odsetek dzieci niemiec.	Niemców ogółem	% Niem.	Niem. ogółem w r. 1927
Katowice mst. . . . .	104,054	52,619	50,51	123,916	62,664	50,57	41,2	51,053	45,9	56,859
Katowicki . . . . .	185,421	55,199	29,77	225,683	67,186	29,77	8,1	18,280	18,9	42,733
Królewska Huta . . . . .	72,641	39,276	54,07	86,178	46,596	54,07	38,6	33,265	46,3	39,930
Lubliniecki . . . . .	35,093	5,479	15,59	42,874	6,684	15,59	2,3	9,86	8,9	3,835
Pszczynski . . . . .	119,694	15,762	13,17	154,275	20,338	13,17	2,7	4,165	7,9	12,251
Rybnicki . . . . .	147,141	24,957	17,0	197,810	33,628	17,0	1,7	3,363	9,4	18,496
Świętochłowicki . . . . .	174,268	52,569	30,1	212,669	64,013	30,1	9,4	19,991	19,8	42,002
Tarnowski. Góry . . . . .	54,440	17,574	32,3	67,028	21,650	32,3	7,7	5,161	20,0	13,405
Razem . . . . .	892,752	263,453	29,5	1,110,433	322,759			136,264	19,95	229,511

## b) ŚLĄSK CIESZYŃSKI

POWIATY	Spis z 30.IX.1921		Dane liczbowe z r. 1910 wzgl. 1921 r. po doliczeniu natural. przyrostu ludności w/g stanu 1921 roku	Liczba Niemców obliczona na podstawie statystyki 13 roczn. dzieci	Przecięcie, danych obliczonych na podstawie statystyki z 1910 r. wzgl. 1921 r. oraz statys. 13 roczników dzieci					
	ludności ogółem	Niemców ogółem								
Bielsko mst. . . . .	19,785	12,247	61,9	20,245	12,541	61,9	68,9	13,949	65,4	13,245
Bielski . . . . .	54,441	10,775	19,8	59,001	11,679	19,8	15,0	8,850	17,4	10,265
Cieszyński . . . . .	70,445	5,988	8,5	75,992	6,461	8,5	4,3	3,268	6,4	4,864
Razem . . . . .	144,671	29,010	20,01	155,238	29,681			26,067	18,3	28,374
Razem w całem wojew. Śląskiem . . . . .				1,265,671	352,440			162,331	20,4	257,885



Ustaliwszy w ten sposób liczbę Niemców w trzech zachodnich województwach, gdzie zamieszkuje w Polsce największa liczba Niemców, przechodzimy do ustalania liczby Niemców w województwach centralnych, wschodnich i południowych.

W województwie łódzkim, jak to przedstawia umieszczone poniżej zestawienie, zamieszkiwało Niemców według powszechnego spisu ludności 103 454. Sądzić je jednakże można, że liczba ta poza naturalnym przyrostem ludności uległaby dość znacznemu powiększeniu, gdyby dziś przeprowadzono nowy powszechny spis ludności, gdyż jak wyżej wspomniano, częściowo już spolszczona ludność niemiecka przez intensywną pracę niemieckich organizacji politycznych, pastorów i nauczycieli została uświadomiona co do poczucia narodowościowego, osłabionego znacznie za czasów rosyjskich.

Wobec powyższego przypuszczać należy, że liczba Niemców, ustalona na podstawie statystyki trzynastu roczników dzieci, bardziej w chwili obecnej odpowiada rzeczywistości. Cyfra ta wynosi po uwzględnieniu naturalnego przyrostu ludności (przeciętnego dla całego kraju) 137,394. Tę liczbę zatem przyjmuje się jako cyfrę Niemców w województwie łódzkim, gdyż nie ma powodu przypuszczać, by liczba dzieci niemieckich w stosunku do Niemców dorosłych mogłaby być na terenie województw centralnych inna niż analogiczna liczba dzieci polskich w stosunku do Polaków dorosłych.

Takie same obliczenia stosuje się również do województwa warszawskiego, gdzie liczba Niemców według powszechnego spisu ludności wynosiła 47,384, natomiast liczba Niemców obliczona na podstawie statystyki dzieci i po doliczeniu naturalnego przyrostu ludności wynosi 72 419. Tę zatem cyfrę można przyjąć dla obliczeń ogólnej liczby Niemców w województwie warszawskim. (Tablica III).

Przy obliczaniu Niemców w innych częściach kraju stosujemy ten sam system. Liczby te prawie nie odbiegają od cyfr, podanych w powszechnym spisie ludności z 1921 r., jak to przedstawiają załączone zestawienia. Większe różnice zachodzą może tylko na Wołyniu, gdzie daje się zauważyć w ostatnim czasie, jak to już wyżej powiedziano, powrót kolonistów niemieckich z Niemiec. W umieszczonych poniżej zestawieniach obok danych liczbowych, obejmujących całe województwa, wymienione zostały tylko te powiaty, które na podstawie statystyki trzynastu roczników dzieci niemieckich mają co najmniej 1% Niemców w stosunku do ogółu ludności. (Tablice IV, V i VI).

Zestawienie, dotyczące całej Polski, które podaje liczby absolutne Niemców jak i odsetek ich w stosunku do ogółu ludności według dzielnic i województw, oraz ustalające odsetek Niemców w danej dzielnicy czy też danym województwie w stosunku do ogólnej liczby Niemców w Polsce wykazuje, że Niemców w całej Polsce zamieszkuje w chwili obecnej 884 105 czyli 3,04% w stosunku do ogółu ludności. (Tablica VII).

W ten sposób szczegółowo ustalona na podstawie danych z poszczególnych powiatów a nawet gmin, jeśli chodzi o Śląsk, liczba Niemców w Polsce, daje dużą rękojmię, że odpowiada istotnemu stanowi rzeczy.

Rozmieszczenie Niemców w poszczególnych częściach kraju zobrazowuje najlepiej dołączona do pracy tej mapa. Większość Niemców za-